

Κάποιες παρατηρήσεις για το προηγούμενο μάθημα – 4 Νοεμβρίου 2025

Την προηγούμενη εβδομάδα διαβάσαμε ένα απόσπασμα της βιογραφίας του Κωνσταντίνου Καβάφη *Alexandrian Sphinx. The Hidden Life of Constantine Cavafy* των Peter Jeffreys και Gregory Jusdanis που δημοσιεύθηκε φέτος όπως και η μετάφραση του στα ελληνικά.

Το απόσπασμα αφορά την Κωνσταντινούπολη και δίνει ακριβή ιδέα της αμηχανίας των Ρωμιών και των Ελλήνων έξω από την Ελλάδα γύρω το 1881 απέναντι στο εθνικό κράτος το οποίο τότε δεν περιλαμβάνει κανένα μεγάλο αστικό κέντρο της ανατολικής Μεσογείου.

Ο τόνος των συγγραφέων είναι σχεδόν ειρωνικός αλλά αντιστοιχεί στην ιστορική ιδεολογική πραγματικότητα. Ένα βαρύ λεξιλόγιο εμφανίζεται για να χαρακτηρίσουν την Ελλάδα: « provincial » → <https://www.merriam-webster.com/dictionary/provincial> , « backwaters » → <https://www.merriam-webster.com/dictionary/backwaters>

Ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι έχει σχεδόν εξαφανιστεί αυτή η διάθεση απέναντι στο εθνικό κράτος με την σχεδόν ολόκληρη εξαφάνιση των Ελληνορθόδοξων έξω από την Ελλάδα, στην περιοχή μας. Ότι δεν έχετε ακούσει αυτό τον τόνο ποτέ είναι επίσης σημαντικό. Δείχνει την ιστορική απόσταση μεταξύ της θέσης σας και του αντικειμένου που μελετούμε.

Αναφέρθηκα στο αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα του Γιώργου Θεοτοκά, *Λεώνης*.¹ Τα παιδικά χρόνια του αφηγητή είναι η αρχή του 20^{ου} αιώνα. Σε μια παρέα ρωμιόπουλων στην Πόλη, πηγαίνει μια κοπέλα στην Αθήνα το καλοκαίρι. Από το κείμενο μαθαίνουμε ότι 1. Δεν είναι κάτι σύνηθες αλλά αξιοθαύμαστο. Οι Ρωμιοί αποκαλύπτουν το εθνικό κράτος. Οι πολύ περισσότεροι δεν έχουν πάει ποτέ εκεί. Έχουν την αντίληψη του νεοελληνικού που αναφέρεται στη βιογραφία του Καβάφη. 2. Αλλά κιάλας, πριν από τον Α.΄ Π.Π. ελκύει η ιδέα διότι η κοπέλα αποκτά κάποια ιδιαίτερη θέση μέσα στην παρέα της εξ αιτίας του ταξιδιού της.

Πρέπει οπωσδήποτε να σας έχω πείσει ότι ο κόσμος της Οθωμανικής κοινωνίας δεν αντιστοιχεί στον των σημερινών εθνικών κρατών. Η ιδέα να παραβρίσκει κανείς ξαφνικά σε μονόγλωσσο περιβάλλον είναι περιέργη και αντιστοιχεί σε *ανωμαλία* για οποιονδήποτε έχει μεγαλώσει σε οθωμανικό πλαίσιο. **Και** οι σημερινοί Τούρκοι με το ζόρι φαντάζονται πώς ήταν το soundscape² των πόλεων τους τότε, δηλαδή πριν από το 1914.

Το απόσπασμα είχε ως κύριο θέμα την δραστηριότητα των Ρωμιών, την ευημερία τους επί του σουλτάνου Αβδουλχαμίδ Β.΄ ο οποίος δε σταμάτησε κάθε κοινωνική ζωή, κάθε αλλαγή

¹ Γιώργος Θεοτοκάς, *Λεωνής – Μυθιστόρημα*, Αθήνα, Εστία:
<https://www.politeianet.gr/el/products/9789600501896-georgios-theotokas-estia-leonhs>
<https://www.oanagnostis.gr/istoria-kai-afigmatikos-logos-ston-quot-leoni-quot-toy-giorgoy-theotoka-tis-venetias-mpalta/>

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Soundscape>

στην κοινωνία και ο οποίος έπρεπε να σέβεται την εξέλιξη του καπιταλισμού μέσα στην επικράτεια του με αποτέλεσμα να έχουν και μη-Μουσουλμάνοι περιθώριο για συλλογική εξέλιξη αν έχουν τα μέσα. Παράδειγμα της συλλογικής τους κινητοποίησης είναι η ανέγερση του καινούργιου κτιρίου όπου βρίσκεται η Μεγάλη του Γένους Σχολή. Το κτίριο χτίστηκε πίσω και πιο πάνω (σε λόφο) από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Αντίθετα στο Πατριαρχείο, η Σχολή φαίνεται στο αστικό τοπίο.³ Ως σήμερα φαίνεται το κτίριο από τη Γέφυρα του Γαλατά (μεταξύ άλλων κτιρίων).

Το κείμενο των Jeffreys και Jusdanis αναφέρει την ενσωμάτωση των συγγενών του Καβάφη (με επώνυμο Φωτιάδης) στις συλλογικές-κοινοτικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες των Ρωμιών. Πιθανόν έχει βιώσει αυτή τη δυναμική από μέσα οπότε έπρεπε να ζήσει η οικογένεια του στην οθωμανική Κωνσταντινούπολη μετά από τον βομβαρδισμό της Αλεξάνδρειας εκ μέρους του βρετανικού στόλου το 1881.

Ήταν μια συλλογική ζωή στα ελληνικά (σε καθημερινή επαφή με πολλές άλλες γλώσσες), στο πλαίσιο της ορθοδοξίας (σε καθημερινή επαφή με άλλες θρησκείες και σε ιεραρχικά χαμηλή θέση απέναντι στο κρατικό Ισλάμ) που δεν χρειαζόταν το εθνικό κράτος. Επίσης λάμβανε χώρα σε σημαντικό τόπο δηλαδή στο χώρο του Βυζαντίου. Υποθέτουμε ότι η αντίληψη της Ιστορίας της ανατολικής Μεσογείου και των ελληνικών γραμμάτων του Καβάφη έχει επηρεαστεί από εκείνη τη διαμονή.

Εν τούτοις, θέλω να υπενθυμίσω ότι ο Καβάφης οπότε γνώρισε την Ελλάδα, καταπολεμούσε τον σνομπισμό των Έξω-Ελλήνων (Ρωμιών, Αιγυπτιωτών) απέναντι στο εθνικό κράτος. Επίσης ο Λεωνής-Γιώργος Θεοτοκάς ερχόμενος στην Αθήνα πριν από την άφιξη των κεμαλικών/εθνικών/εθνικιστικών δυνάμεων στην Πόλη, κάνει προσπάθεια για να υιοθετήσει, για να οικειοποιηθεί τον για αυτόν καινούργιο χώρο. Στο κείμενο, η Ακρόπολη ως σύμβολο και ευχάριστος τόπος λειτουργεί ως καταλύτης για αυτή την ιδεολογική, ψυχολογική και αισθητική διαδικασία.

Αλλά στις δύο περιπτώσεις, **διαδικασία** δηλαδή ιστορικότητα της αλλαγής της συμβολικής θέσης της σύγχρονης Ελλάδας **υπάρχει**. Δεν είναι κάτι δεδομένο από την ίδρυση της (1821-1830) ή από την διπλωματική της αναγνώριση.

Στο κείμενο υπάρχουν πληροφορίες στη μορφή και στα υλικά του κτιρίου της Μεγάλης του Γένους Σχολής. Δεν θα τις επαναλάβω εδώ.

Τελειώσαμε το μάθημα με την εισαγωγή σε καινούργιο κεφάλαιο για τον «Πόντο».

³ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/cityscape>